

Primož ŠTERBENC*

AFGANISTAN: KAKO RAZUMETI ODNOS TALIBANOV DO ŽENSK**

Povzetek. V Afganistanu je avgusta 2021 islamistično gibanje talibanov po 20 letih zahodne vojaške prisotnosti drugič prevzelo oblast, potem ko je v državi prvič vladalo med letoma 1996 in 2001. Po drugem talibanskem prevzemu oblasti se je mednarodna skupnost spraševala, ali bodo »študenti« ponovno uveljavljali brutalne politike do žensk, kakršne so izvajali v obdobju svoje prve vladavine. Kljub temu da so talibani nakazovali, da bi bil njihov odnos do žensk tokrat lahko manj restriktiven, pa so na koncu znova uveljavili zatiranje ženskega spola. Negativen odnos talibanov do žensk je rezultat vpliva različnih, medsebojno prepletenih oziroma komplementarnih dejavnikov: etničnega, religijsko-ideološkega, socializacijsko-političnega in medkulturnega. Brez upoštevanja teh dejavnikov ni mogoče ustrezno razumeti talibanskih politik do žensk. Vendar pa se zdi, da zahodni akterji ne razumejo teh kompleksnih ozadij in posledično uvajajo kontraproduktivne sankcije proti talibanskemu režimu, pri čemer tudi niso sposobni samokritično oceniti posledic svoje dolgoletne in problematične vojaške prisotnosti v Afganistanu.

Ključni pojmi: Afganistan, talibani, ženske, Paštunvali, Deoband, Zahod, kultura

Uvod

Potem ko v Afganistanu zahodne vojaške sile, na čelu z enotami iz Združenih držav Amerike (ZDA), ki so bile od leta 2001 prisotne v državi, skoraj 20 let niso mogle zlomiti oboroženega odpora islamističnega gibanja talibanov, so talibani 15. avgusta 2021 brez boja zavzeli še prestolnico Kabul in tako pridobili nadzor nad tako rekoč celotno deželo pod Hindukušem (izjema je bila dolina Pandžšir, locirana severovzhodno od Kabula). ZDA in zahodne zavezniške države so do 31. avgusta 2021 umaknile svoje vojaške

* Dr. Primož Šterbenc, docent, Fakulteta za management, Univerza na Primorskem, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.60.3.355

enote in druge vladne uslužbenke iz Afganistana, pri čemer so tudi pomagale evakuirati 120.000 Afganistancev in tujcev, vključno z uradniki »Islamske republike Afganistan«, zahodno podpirane vlade, vzpostavljene leta 2002, ki je kolapsirala ob odhodu zahodnih enot. Svet je lahko opazoval, kako so tisoči Afganistancev panično poskušali zapustiti državo oziroma ubežati vladavini talibanov, pri čemer so se nekateri v obupu celo oklepali kril letal, ki so vzletala s kabulskega letališča (Beyond Emergency Relief, 2021: 1; Yousaf in Jabarkhail, 2022: 117).

Ob drugem talibanskem prevzemu oblasti v Afganistanu se je pozornost sveta v bistveni meri osredotočala na vprašanje, ali bodo talibani ponovno uveljavljali skrajne politike, kakršne so izvajali med svojo prvo vladavino med letoma 1996 in 2001. Tedaj so namreč izvajali brutalna javna kaznovanja, uveljavljali skrajne oziroma najstrožje razlage islamskega prava pri urejanju vsakdanjega življenja, zagrešili zločine proti religijskim manjšinam (predvsem šiitskim Hazarom) in zatirali ženske (Cole, 2003: 780–796; Goodson, 2001: 419–424; Rashid, 2000/2001: 29; Taliban Rule, 2021: 4).¹

Mednarodno skupnost je še posebej zanimalo, ali bodo talibani tudi med svojo drugo vladavino vodili tako brutalno politiko do žensk. Prisotna so bila določena pričakovanja, da bodo novi-stari oblastniki Afganistana tokrat s pripadnicami nežnejšega spola vendarle ravnali drugače. Razlog za to je bil v tem, da so talibani v pogajanjih z ZDA, ki so potekala od leta 2018,² pri-

¹ *Ženske, razen zelo redkih izjem (delo v zdravstvu in sodelovanje z mednarodnimi humanitarnimi organizacijami), niso smele biti zaposlene. Poleg tega niso smele zapustiti svojih domov, razen v spremstvu svojih tesnih moških sorodnikov (mož, oče ali brat) in popolnoma zakrite (v burki). Dekleta niso smela hoditi v srednje šole. Ženske so lahko zdravstveno oskrbe le zdravnice ženskega spola, pa še te so se svojih ženskih pacientk ob pregledu lahko le minimalno dotikale. Moški in ženske so morali biti oskrbljeni v zdravstvenih ustanovah, ločenih na podlagi spola. Talibani so tudi začeli omejevati delo ženskih zdravnic, medicinskih sester in farmacevtk. Ženske niso smele biti oblečene v »modna, okrašena, oprijeta in privlačna oblačila«. Ženske niso imele enakih pravic kot moški pri dedovanju, razvezah, skrbništvu nad otroki in v drugih zadevah družinskega prava (Goodson, 2001: 419–423; Rashid, 2000/2001: 29, 105–107, 218).*

² *Ameriški predsednik Donald Trump se je od samega začetka svojega predsednikovanja odkrito zavzemal za umik ameriških enot iz Afganistana, sredi leta 2018 pa je postajal glede izpolnitve tega cilja vse bolj nestrpen. Zaradi velike predsednikove želje po umiku so ZDA septembra 2018 začele bilateralna pogajanja s talibani z namenom sklenitve mirovnega sporazuma, čeprav so s tem odstopile od svojega poprejšnjega dolgotrajnega vztrajanja, da mora v pogajanjih sodelovati tudi afganistanska vlada. V času pogajanj so se ameriški in talibanski pogajalci osredotočali na umik ameriških enot iz Afganistana in na zagotovila talibanov, da se bodo borili proti terorizmu, medtem ko so Američani skozi leto 2019 postopoma zavestno izločili področji strukture države in ustave iz vsebine pogajanj, ker naj bi se z njima ukvarjali na poznejših pogajanjih med samimi afganistanskimi stranmi. Posledično sporazum, ki so ga ZDA in talibani 29. februarja 2020 podpisali v Dohi, ni vseboval nobenih določil o pravicah oziroma statusu afganistanskih žensk. ZDA so kljub svojim močnim pogajalskim adutom (želja talibanov, da bi bila nova oblast mednarodno priznana in da bi prejela finančno pomoč iz tujine) uspele doseči le to, da so talibani pristali na pogajanja z afganistansko vlado, kar so poprej ostro zavračali. Administracija je s tem, da je pristala na bilateralna pogajanja s talibani in določila urnik umika ameriških enot iz Afganistana, pomembno oslabilo pogajalsko moč afganistanske vlade. Pogajanja med talibani in afganistansko vlado,*

dobili nekaj mednarodne legitimnosti, poleg tega pa so se »novi« talibani iz preteklosti nekaj naučili in so posledično precej bolj spretno komunicirali z javnostmi ter uporabljali propagando in družbene medije. Posledično so se začetne izjave talibanskih voditeljev osredotočale na odpuščanje in vključevanje (Akbari in True, 2022: 627; Yousaf in Jabarkhail, 2022: 118, 120).

Toda talibani so nato v letu in pol bolj ali manj spet uveljavili politike do žensk, kakršne so obstajale med njihovo prvo vladavino, kar je pomenilo ponovno vzpostavitev spolnega apartheida na področjih izobraževanja, zaposlovanja in prisotnosti v javnem prostoru. Talibani so tako marca 2022 zaprli srednje šole za deklice, medtem ko so morali biti tisti razredi na fakultetah, ki so bili še odprti, ločeni na podlagi spola. Decembra 2022 so nato ženskam prepovedali obiskovanje javnih in zasebnih fakultet (Akbari in True, 2022: 625–626; Taliban Restrictions, 2023: 3–4, 11).³

Talibanske oblasti so tudi prepovedale zaposlovanje žensk, razen v zelo omejenem obsegu (zdravstvo in deli osnovnega šolstva). Poleg tega v talibanskem kabinetu (vladi) in na vodilnih položajih v upravi ni niti ene ženske. Podjetja, ki so jih vodile ženske, so bila bistveno omejena, večinoma pa zaprta. Decembra 2022 je bilo ženskam prepovedano tudi delo za afganistanske in mednarodne nevladne organizacije. Končno so talibani omejili temeljne svoboščine žensk, vključno s pravico do gibanja, združevanja in izražanja. Ženskam je bilo sporočeno, da se od njih pričakuje, da ne bodo zapuščale svojih domov, razen v »nujnih« primerih. Če zapustijo dom, morajo biti zakrite od nog do glave (nositi burko), če pa potujejo v kraj, ki je oddaljen več kot 72 kilometrov, mora biti z njimi moški spremljevalec. Ženskam je zelo otežen dostop do (tudi reproduktivne) zdravstvene oskrbe. Novembra 2023 so talibani ženskam prepovedali vstop v parke, telovadnice in javna kopališča (Akbari in True, 2022: 626; Taliban Restrictions, 2023: 4, 7).

Vse te ukrepe so talibani uveljavili, kljub temu da so (bili) soočeni z znatnim pritiskom mednarodne skupnosti. Zahodne države so namreč že takoj po drugem talibanskem prevzemu oblasti z namenom, da bi dosegle rahljajne brutalnih politik, ekonomsko močno pritisnile na talibanski režim, saj so ustavile vso donatorsko pomoč (le-ta je zagotavljala sredstva za 75 odstotkov vseh državnih izdatkov), zamrznile afganistanska finančna sredstva v

ki so se začela septembra 2020, so bila pogosto prekinjana in se vsebinsko niso premaknila tako rekoč nikamor. Po nastopu Bidnove administracije januarja 2021 so se ZDA osredotočile na umikanje ameriških enot iz Afganistana; Biden je namreč v temelju zagovarjal stališče, da ZDA niso odgovorne za usodo vlade in ljudi v Afganistanu (Agreement for Bringing Peace to Afghanistan, 2020; Getting the Afghanistan Peace Process, 2019: 7–8; Kiely in Farley, 2021; Taking Stock, 2020: 2, 9–12; What Future, 2021: 1–3).

³ *Junija 2022 so talibani izdali manifest, ki je določal, da so lahko ženske in deklice deležne le islamskega izobraževanja, in sicer jih lahko poučujejo moški sorodniki znotraj svojih domov (Akbari in True, 2022: 626).*

tujih bankah in uvedle ostre ekonomske sankcije, zaradi česar je afganistanska ekonomija doživela pravi šok, ogromna večina afganistanskega prebivalstva pa se je znašla v revščini (velik del celo na robu preživetja).⁴ Če bodo talibani vztrajali pri svojih politikah do žensk, bi se lahko Afganistan soočil s še nadaljnjim slabšanjem ekonomskega položaja ter velikim zmanjšanjem ali celo ustavitvijo donatorske pomoči (Beyond Emergency Relief, 2021: 4–6; Taliban Restrictions, 2023: 1, 10).

Namen pričujočega sestavka je opredeliti oziroma razložiti dejavnike, ki generirajo brutalne politike talibanov do žensk. Odnosa talibanov do žensk namreč ni mogoče razumeti brez upoštevanja značilnosti zelo specifičnega kulturno-religijskega okolja, v katerem se dogaja, poleg tega pa tudi upoštevanja političnega ter (zgodovinskega in sodobnega) medkulturnega konteksta. V percepciji zahodnih akterjev (politiki, mediji, civilna družba oziroma nevladne organizacije, širša javnost) in njihovih reakcijah na talibanske politike v Afganistanu je namreč pogosto mogoče zaznati pomanjkanje zavedanja o teh specifikah in kontekstih, posledično pa zahodni svet hitro pristopa k problematičnim in celo kontraproduktivnim politikam, izvirajočim iz konvencionalnih percepcij in razlag, ki so rezultat dogajanj oziroma razvoja v zahodnem zgodovinskem, kulturnem in političnem okolju.

V okviru razlage talibanskih politik do žensk je mogoče postaviti hipotezo, da nanje vplivajo naslednji dejavniki: paštunski etnični izvor; islamsko-deobandska religijsko-ideološka doktrinarna usmerjenost; ginefobija, izvirajoča iz specifičnega institucionalnega in mentalnega okolja, v katerem se je socializiral velik del talibanov; intratalibanski politični kontekst; reakcija na agresivno vdiranje zunanjih, kulturno drugačnih akterjev v afganistansko tradicionalno kulturno okolje. Težko je mogoče domnevati, kateri izmed teh dejavnikov ima večjo oziroma manjšo težo, tudi zaradi tega, ker se v smislu učinkov večkrat prepletajo, oziroma zato, ker so politike talibanov do žensk najverjetneje rezultat kompleksne kombinacije oziroma interakcije teh dejavnikov. V nadaljevanju bodo ti dejavniki opredeljeni oziroma razloženi.

⁴ Do sedaj do velike humanitarne katastrofe v Afganistanu ni prišlo zaradi tega, ker so donatorji zaradi strahu pred lakoto in regionalno nestabilnostjo leta 2022 začeli izvajati manj kaznovavno politiko (izvzetja iz sankcij in velika humanitarna pomoč) (Taliban Restrictions, 2023: 3).

Paštunski etnični izvor talibanov

Pri razlagi odnosa talibanov do žensk je treba najpomembnejšo pozornost posvetiti njihovemu (izključno) paštunskemu⁵ etničnemu izvoru.⁶ Vendar pa je treba pri tem upoštevati še nadaljnjo delitev znotraj paštunske etnije, in sicer delitev na plemenske ruralne Paštune in bolj sofisticirane oziroma elitne urbane Paštune. Talibani (in praviloma njihovi vrhovni voditelji)⁷ namreč večinsko izhajajo iz plemenskih ruralnih paštunskih predelov Afganistana. Plemenski ruralni Paštuni, ki so poimenovani tudi kot Paštuni *nang* (Paštuni »čast«), so nehierarhično organizirane in egalitarno usmerjene skupine, ki živijo na bolj goratih, nizko produktivnih območjih. Bolj sofisticirani urbani Paštuni, ki so označevani tudi kot Paštuni *qalang* (Paštuni »davki«), pa živijo na namakanih in bolj produktivnih območjih (Ahmed, 1980: 117–118; Ahmed, 1983/1991: 7–8; Goodson, 2001: 421; Roy, 1998/2001: 208; Taking Stock, 2020: 32; Taliban Restrictions, 2023: 20; Yousaf in Jabarkhail, 2020: 122).

Ruralni Paštuni (Paštuni *nang*) v svojem življenju oziroma v vseh vidikih svojega delovanja težijo k upoštevanju pravil, izhajajočih iz nespremenljive idealnotipske družbene organizacije, ki temelji na nenapisanem in nenatančno določenem paštunskem zakoniku oziroma »načinu Paštunov« (*Paštunvali*).⁸ Paštunvali je zajet v pregovorih, pesmih, metaforah in kratkih zgodbah ter je splošno uporabljan v pogovorih med ljudmi na vseh družbenih ravneh. Pregovori, ki jih vsebuje Paštunvali, razlagajo norme in običaje (predvsem ruralne) paštunske družbe. Paštun (predvsem ruralni) mora upoštevati pravila, izhajajoča iz Paštunvalija oziroma iz paštunskih konceptov.⁹

⁵ Paštuni so vzhodnoiranska etnična skupina in tvorijo 42 odstotkov afganistanskega prebivalstva. Živijo na jugu in vzhodu Afganistana (poleg tega pa tudi na severozahodu Pakistana). Vse od nastanka neodvisne afganistanske nacije v 18. stoletju so tradicionalno vladajoča etnična skupina. Druge večje etnične skupine v Afganistanu so Tadžiki (27 odstotkov prebivalstva), Hazari (devet odstotkov) in Uzbeki (osem odstotkov) (Južnič, 1983: 306; Rashid, 2008: xviii; Saikal, 2004/2012: 21, 95; Vogelsang 2002/2008: 26–36).

⁶ Pomen paštunskega etničnega izvora talibanov pri razlagi njihovega odnosa do žensk oziroma drugih njihovih politik poudarjajo na primer Goodson (2001: 424), Yousaf in Jabarkhail (2022: 122) ter analitično poročilo mislišča International Crisis Group (Taliban Restrictions, 2023: 20). Ahmed (2002: 38) izrecno poudarja, da na odnos talibanov do žensk in manjšin bolj kot islam vpliva njihov paštunski etnični izvor.

⁷ Mula Mohamed Omar, ki je talibane vodil med njihovo prvo vladavino v Afganistanu, in Hibatulah Ahundzada, ki jih vodi med drugo vladavino, (sta) izhajata (izhajala) iz paštunskega ruralnega dela Afganistana (Rashid, 2000/2001: 23; Taliban Restrictions, 2023: 12).

⁸ Tudi sofisticirani, urbani Paštuni menijo, da je način življenja oziroma kultura ruralnih Paštunov najbližje idealu, in to kljub temu da družba *qalang* zavestno postavlja mejo, do katere lahko vrednote družbe *nang* vplivajo na njen elitizem in hierarhijo (Ahmed, 1980: 118).

⁹ Paštunski način življenja je najbolj specifičen od načinov življenj ljudstev na indijskem podkontinentu. Na ta način življenja je odločilno vplivala izjemna zahtevnost bivanja v revnem goratem svetu, kjer sta imela zmeraj največji pomen zdravje in ohranjanje fizične moči (Ahmed, 1973/2020: 16–17).

Najbolj temeljni koncepti Paštunvalija so: *badal* (zakon maščevanja); *mel-mastia* (gostoljubje do gostov); *nanavati* (velikodušnost do sovražnikov, ki so se podredili); *džirga* (skupščina starešin, ki odloča o specifičnih zadevah, kar preprečuje, da bi družba, ki nima formalnega prava, padla v anarhijo). Vendar pa sta v vsakdanji realnosti dva najbolj pomembna koncepta *tarburvali* (rivalstvo in sovražnost med moškimi sorodniki oziroma bratranci) in *tor* (ohranjanje nedolžnosti in dobrega imena ženske) (Ahmed, 1973/2020: 11–13; Ahmed, 1980: 88–91).¹⁰

Odločilna pomembnost koncepta *tor* govori o tem, da je paštunska (predvsem ruralna) družba tradicionalna patriarhalna družba, v kateri je vloga ženske strogo omejena. Svet ruralnih Paštunov je svet moškega – neposreden ekvivalent besede »Pašto« je »moškost« (*saritob*). V tej družbi ženske nimajo skoraj nobenih pravic – tako nimajo niti pravic, ki jim jih sicer zagotavlja islam (pravice do dedovanja, razveze, soglasja glede poroke). Položaj žensk dobro odlikava pregovor iz Paštunvalija: »Za žensko hiša (*kor*) ali grob (*gor*)«. Njihovo življenje je namreč fizično težko in monotono, saj morajo skrbeti za otroke, vzdrževati hišo in živali, hoditi po vodo, kuhati obroke ter skrbeti za starejše sorodnike. Čast moškega Paštuna naj bi bila najbolj odvisna od ravnanja ženske iz njegove hiše – ženska naj bi mu služila in mu bila zvesta. V tem smislu pregovor iz Paštunvalija pravi: »Mož je drugo ime za Boga« (Ahmed, 1973/2020: 15, 48, 61; Ahmed, 1980: 202, 291; Ahmed in Ahmed, 1981: 31–32, 45; Ahmed, 1983/1991: 26).¹¹

Bistveni del odnosa (predvsem ruralnih) Paštunov do žensk je strogo upoštevanje zakona osamitve (ločevanja) žensk (*parda*).¹² Ko deklice pri sedmih letih začnejo vstopati v puberteto, jih do njihove poroke ločijo od vseh moških, z izjemo najbližjih moških sorodnikov. Temu pravilu je prilagojena vsa notranja prostorska struktura gospodinjstva. Tudi po poroki ženske lahko le v zelo omejenem obsegu zapustijo svoj dom – tako nikakor ne smejo obiskati druge vasi brez soglasja svojih mož ali same nakupovati. Monotonost življenja žensk se prekine zgolj v redkih trenutkih – ko se zbirajo ob vaškem izviru ali ko obiščejo svoje ženske sorodnice. Nedolžnost in osamitev (ločevanje) žensk sta dva zakona, ki ju paštunska družba strogo spoštuje, saj imata vitalni pomen za paštunsko družbeno organizacijo. Kazen za nespoštovanje je skrajna, in sicer izločitev iz družbenega življenja

¹⁰ *Tor* dobesedno pomeni »črno« in določa, da mora biti ženska, ki ima razmerje izven zakonskega stanu, skupaj s svojim ljubimcem takoj ubita s strani svojega tesnega moškega sorodnika (Ahmed, 1980: 202).

¹¹ Paradoksalno pa Paštuni v simbolnem smislu ženski pridajajo izjemno velik pomen, in sicer njeni vlogi matere (mor). Tako paštunski pregovor pravi: »Nebesa ležijo ob nogah matere« (Ahmed, 1980: 203).

¹² Goodson (2001: 420) poudarja, da ločevanja (osamitve) žensk ne zahteva islam. Vendar pa Crandall (2012: 16, 27) navaja, da je bil med muslimansko vladavino v severni Indiji (od 11. do 18. stoletja) eden od muslimanskih običajev tudi zapiranje žensk v njihove domove.

(Ahmed, 1980: 223, 231, 242, 291–292; Ahmed in Ahmed, 1981: 32; Goodson, 2001: 419–420; Griffin, 2001: 60).

V paštunski (predvsem ruralni) družbi na splošno obstaja dvom do izobraževanja. Pismenost in izobrazba namreč v konceptualnem smislu implicirata zavračanje tradicionalnih običajev, izvirajočih iz ustne, nepismene in akcijsko usmerjene družbe, in sta pogosto v neposrednem nasprotju z njimi. Izobraževanje naj bi celo pomenilo odstopanje od idealnega družbenega modela ter naj bi bilo brezplodno zapravljanje časa in energije. Znotraj takšnega negativnega pogleda na izobraževanje pa obstaja še močan predodek do izobraževanja žensk, povezan z željo po ohranjanju osamitve (ločevanja) žensk. Ruralni Paštuni se namreč v svojem delovanju želijo približati idealnemu družbenemu modelu. Tudi če v določeni meri od njega odstopajo, pa niso pripravljeni popuščati glede pravil, ki se nanašajo na ženske, zato izkazujejo močan odpor do njihovega izobraževanja – idealna ženska naj bi se namreč naučila zgolj vodenja gospodinjstva (Ahmed, 1980: 319–321, 326; Ahmed in Ahmed, 1981: 31).¹³

Islamsko-deobandska religijsko-ideološka doktrinarna usmerjenost

Za razumevanje brutalnega odnosa talibanov do žensk je treba upoštevati tudi specifične religijsko-ideološke izvore oziroma doktrinarne usmeritve talibanskega gibanja. Njegovo začetno jedro je namreč tvorila skupina 30 Paštunov, ki so bili izobraženi v deobandski medresi (srednji šoli) v afganistanski južni pokrajini Kandahar. Po umiku sovjetskih enot (1989) in padcu komunistične vlade (1992) so bili člani skupine zaskrbljeni zaradi zločinov, ki so jih v Afganistanu izvajali voditelji različnih vojaških formacij, zato so se začeli vojaško organizirati in si nadeli oznako *talibani* (»študenti«). Dejansko vojaško težo so lahko pridobili zaradi podpore Pakistana¹⁴ – pakistanska obveščevalna služba ISI je leta 1994 v sodelovanju z voditeljem pakistanske sunitske islamistične (deobandske) stranke *Džamiat E Ulema Islam* (JUI) Fazlurjem Rahmanom začela vojaško organizirati študente (talibane) iz deobandskih medres na zahodu Pakistana, ki so jih obiskovali tisoči mladih paštunskih beguncev iz Afganistana; te medrese so postale glavna

¹³ V ruralnih paštunskih predelih Pakistana (je) obstaja(l) celo odpor do osnovnošolskega izobraževanja deklic (Ahmed, 1980: 325; Ahmed in Ahmed, 1981: 31). Mednarodne nevladne organizacije si že desetletja prizadevajo za to, da bi v ruralnih paštunskih delih Afganistana prepričale starše, naj svoje deklice pošljejo v oddaljene srednje šole, še posebej po puberteti. Vse do danes mnogi starši tega niso pripravljeni storiti. Nekoliko več pripravljenosti staršev za izobraževanje deklic obstaja, če obstaja alternativno šolanje, organizirano v lokalni skupnosti in bližje domu (Taliban Restrictions, 2023: 20).

¹⁴ Pakistan v Afganistanu tradicionalno vidi strateško zaledje v primeru vojne z Indijo, pri čemer zaveznike išče med afganistanskimi Paštuni. Islamabad prek povezovanja z afganistanskimi Paštuni tudi želi nevtralizirati paštunski nacionalizem – iredentizem, ki bi lahko ogrozil ozemeljsko celovitost Pakistana (Šterbenc, 2015: 149).

rekrutacijska baza talibanov.¹⁵ Ti študenti so se pridružili izvorni skupini talibanov. Skupna vojaška formacija talibanov, ki so se ji še dodatno pridružili tisoči študentov iz pakistanskih deobandskih medres, je do septembra 1996 prevzela nadzor nad Kabulom in pretežnim delom Afganistana ter začela uveljavljati skrajno restriktivne politike do žensk (Davis, 1998/2001: 43–44, 50, 55, 60; Lieven, 2011/2012: 406–407; Rashid, 2000/2001: 21–29; Roy, 1998/2001: 205; Saikal, 2004/2012: 221–227).

(Začetno) jedro in večino pripadnikov talibanskega gibanja so torej vedno tvorili afganistanski paštunski študenti iz deobandskih medres v Afganistanu in predvsem Pakistanu.¹⁶ Poleg tega so vodstvo gibanja med njegovo prvo vladavino v Afganistanu tvorili predvsem člani afganistanske deobandske usmerjene duhovščine, tudi po drugem talibanskem prevzemu oblasti pa v vladi prevladujejo izšolani deobandski kleriki. Tudi aktualni vodja talibanov Hibatulah Ahundzada je v gibanju pridobil vpliv kot (deobandsko usmerjeni) religijski svetovalec in kot sodnik, ki je skrbel za notranjo disciplino (Afghanistan's Taliban, 2021; Davis, 1998/2001: 15; Taliban Restrictions, 2023: 12).¹⁷

Zaradi deobandske usmerjenosti talibanov je treba opredeliti izvor in doktrino šole Deoband. Le-ta je bila kot izobraževalna institucija (medresa) ustanovljena leta 1867 v kraju Deoband, lociranem 120 kilometrov severovzhodno od Delhija v tedanji britanski Indiji, sčasoma pa se je razširila na večji del indijskega podkontinenta.¹⁸ Izhajala je iz sunitske pravne šole Hanafi, kateri tradicionalno sledijo indijski muslimani.¹⁹ Mogoče je reči, da je pravna šola Hanafi v izhodišču najbolj liberalna od štirih sunitskih pravnih

¹⁵ V Afganistanu je 27. aprila 1978 z državnim udarom oblast prevzela afganistanska komunistična partija, ki je želela z radikalnimi levo usmerjenimi reformami spreminjati tradicionalno ruralno afganistansko družbo, zaradi česar se je proti njej že kmalu začel oborožen odpor v paštunskih in nepaštunskih delih države, kar je vodilo v vojno. To je povzročilo beg 400.000 afganistanskih beguncev v Pakistan. Vojna se je še močno zaostrila po sovjetski prokomunistični invaziji na Afganistan decembra 1979, kar je do leta 1988 povzročilo prihod treh milijonov afganistanskih beguncev v Pakistan (Saikal, 2004/2012: 184–185, 189–200; Tanner, 2002: 230–244).

¹⁶ Poleg prevladujočih študentov iz deobandskih medres (»resničnih talibanov«) je talibansko gibanje vključevalo (vključuje) tudi nekdanje paštunske monarhiste in komuniste, ki so se odrekli sekularnim ideologijam, ter paštunske islamistične borce proti sovjetski okupaciji (džihadiste), ki so oportunistično vstopili v talibansko gibanje (Davis, 1998/2001: 55; Maley, 1998/2001: 15–16).

¹⁷ Afganistansko duhovščino (razpoznavni znak njenih članov sta naziva mavlavi ali mula) so večinoma izšolale deobandske medrese (Maley, 1998/2001: 14–15).

¹⁸ Ob 100. obletnici ustanovitve šole (1967) je obstajalo že 8934 deobandskih medres v večjem delu nekdanje britanske Indije, v pomembni meri tudi v Pakistanu. Deobandske medrese so tradicionalno obiskovali tudi študenti iz Afganistana (Metcalf, 1982: 135–137).

¹⁹ Obstajajo štiri sunitske pravne šole: Hanafi, Maliki, Šafi in Hanbali. Med seboj se razlikujejo glede vprašanja, katere pravne vire lahko pri svojem odločanju uporabi jurist. Vse priznavajo štiri vire: Koran; suno oziroma normativno prakso preroka Mohameda (temelječo na tistem, kar je prerok rekel, naredil ali tiho odobril), izhajajočo iz zapisanih poročil (hadis); neodvisno presojo (idžtihad) v obliki analogije s Koranom in suno (kijas); in soglasje juristov o tem, kaj je obvezujoče pravo (idžma). Razlikujejo se glede

šol, kajti znana je po svoji racionalistični tendenci, poleg tega pa velik poudarek pridaja osebnosti svobodi posameznika oziroma nasprotuje temu, da bi jo neutemeljeno omejevali vlada ali skupnost.²⁰ Šola Hanafi je tudi edina pravna šola, ki kot vir pravnega odločanja priznava juristično preferenco (istihsan), h kateri lahko jurist pri iskanju rešitve pristopi v primeru, če bi bilo strogo odločanje po analogiji s Koranom in suno (kijas) v nasprotju z idealoma poštenosti in pravičnosti (Fayzee, 1949/1974: 33, 35; Jalal, 2008: 123; Kamali, 1999: 122, 124; Metcalf, 1982: 20, 39, 88, 135–136, 141).

Vendar pa je šla šola Deoband kljub svojemu hanafitskemu poreklu v izrazito konservativno oziroma protimoderno smer, in sicer zaradi nevalgičnega konteksta britanske kolonialne nadvlade nad Indijo.²¹ Konservativnost šole se je odražala predvsem v tem, da so njeni teologi oziroma juristi pri razreševanju praktičnih vprašanj pravo striktno aplicirali na takšen način, da so uporabljali instrument posnemanja oziroma konformnosti (*taklid*), kar je pomenilo, da so pri svojih razlagah sledili sodbam svojih »prednikov« (*salaf*) – sodbam, ki so jih hanafitski juristi sprejeli v bolj ali manj oddaljeni preteklosti.²² Pomembno je bilo, da deobandski juristi pri odločanju o tem, kaj je pravno dovoljeno, niso poskušali razširiti polja dovoljenega z upoštevanjem javnega interesa (istislah) ali načela prikladnosti (istihsan).²³ Tudi Koran in suno so kot pravna vira razlagali v skladu z razlagami »prednikov«. Podobno so se pri izvajanju neodvisne presoje oziroma intelektualnega napora (idžti-had) omejevali na upoštevanje že obstoječih sodb v okviru tradicije šole

(stopnje) priznavanja javnega interesa (istislah), juristične preference (istihsan) in še nekaterih drugih manj uveljavljenih pravnih virov (Fayzee, 1949/1974: 14–21, 33–35; Kamali, 1999: 118–130).

²⁰ Šola Hanafi je na primer edina izmed sunitskih pravnih šol, ki dopušča ženskam, da se lahko poročijo brez soglasja skrbnika (druge šole zahtevajo soglasje skrbnika za veljavnost poroke) (Kamali, 1999: 124).

²¹ Šola Deoband je nastala kot izrazito religijsko reformno gibanje, katerega namen je bil povečati moč muslimanov v Indiji, ki so bili izpostavljeni britanski kolonialni nadvladi. Izhodiščna misel reformnega gibanja je bila, da si je nemuslimanski sovražnik lahko podredil muslimane zaradi tega, ker so slednji postali moralno pokvarjeni oziroma so skrenili s prave poti zgodnjih muslimanov. Zato naj bi bila rešitev v zavračanju sodobnih običajnih religijskih praks in v posnemanju prakse iz avtentičnega besedila (Koran in suna) ali idealiziranega zgodovinskega obdobja (vračanju k »pravemu islamu«). Na ta način so reformisti želeli okrepi občutek za pomen lastne kulture in samospoštovanja indijskih muslimanov. Deobandiji so poudarjali osrednji pomen religijskega prava, kar naj bi bil učinkovit odgovor na impliciten ali ekspliciten izziv, ki ga je predstavljala tuja kultura; želeli so razviti psihološki odpor proti britanski kulturi. Reformisti so si Deoband kot lokacijo za ustanovitev šole izbrali zato, ker so v tem kraju živeli ljudje, ki so bili naklonjeni skripturalistični reformi (Metcalf, 1982: 3–6, 76, 91–92, 253–254; Rahnama, 1994/2005: xxxv).

²² To pa ni pomenilo, da so zgolj papagajsko ponavljali odgovore na pravna vprašanja oziroma mehansko poiskali odgovore, kajti za vsako vprašanje je obstajalo več možnih odgovorov. Pri iskanju odgovorov so morali upoštevati specifične kontekste (Metcalf, 1982: 142).

²³ Skozi zgodovino muslimanskega sveta je prav upoštevanje javnega interesa (istislah) vladarjem in juristom omogočalo, da so lahko prevzemali pobudo in sprejemali vse potrebne ukrepe (vključno z novo zakonodajo) za zagotovitev dobrobiti za ljudstvo (Kamali, 1999: 123).

Hanafi.²⁴ Mohamed Kasim Nanavtavi in Rašid Ahmad Gangohi, vodilna teologa izvorne medrese v Deobandu, sta tudi nasprotovala poučevanju racionalnih znanosti (logika in filozofija), in sicer zaradi njunega nasprotovanja grški filozofiji in »novi filozofiji« Zahoda (Mas'ud, 1969: 79–80; Metcalf, 1982: 101, 140–142).

Rigidnost šole Deoband je razvidna tudi iz utemeljevanja deobandskih učenjakov, da je bil človek ustvarjen za to, da uboga pravo, medtem ko naj pravo ne bi bilo ustvarjeno za to, da bi služilo človeku. Strog pristop pri razlagi prava je mogoče razbrati iz formalnih pravnih mnenj (fatev), ki so jih v 19. stoletju sprejemali deobandski juristi v zvezi z vprašanji, povezanimi z izobraževanjem in družabnim življenjem – seveda ob sklicevanju na sodbe hanafitskih juristov iz preteklosti. Tako so nasprotovali učenju angleškega jezika, ker bi znanje angleškega jezika lahko vodilo k seznanjanju z znanostmi, ki so v nasprotju z islamskim pravom, k druženju z nereligioznimi osebami in k nedovoljenemu služenju sredstev za preživetje. Tudi nošenje zahodnih oblačil (klobuk, majica, hlače) so prepovedovali, ker naj bi bil musliman na ta način podoben zahodnjakom, kar naj bi bil greh. Tudi športi (nogomet, hokej na travi, tenis) naj ne bi bili dovoljeni, kajti pri njihovem praktičiranju naj bi bili odkriti deli telesa, ki bi morali biti zakriti. Iz fatev je že mogoče zaznati restriktiven odnos do žensk oziroma nasprotovanje druženju (mešanju) pripadnikov obeh spolov, kar je danes sestavni del zapovedi, ki jih je izdalo talibansko gibanje. Obiskovanje kinematografov naj bi bilo prepovedano, ker naj bi vsebovalo več grehov, med njimi zabavo, petje, ples ali gledanje plesa, mešanje obeh spolov, kazanje slik, nemoralnost ter prikazovanje žensk, ki pojejo in plešejo (Mas'ud, 1969: 28–75, 80).

Tovrstna rigidnost oziroma konservativnost (protimodernost) šole Deoband je neizogibno vodila v restriktiven odnos do žensk, o čemer priča na primer to, da je splošno razširjen priročnik za ženske, ki ga je v 19. stoletju izdala šola, navajal, da je vse znanje, ki ga potrebuje ženska, naslednje: abeceda; pisanje pisem; preproste religijske dolžnosti; zgodbe, povezane s preroki; praktični nasveti glede kuhanja, skrbi za bolne in vodenja gospodinjstva (Metcalf, 1982: 211). V tem smislu Dupree (1998/2001: 150) poudarja, da so bili mladi člani talibanskega gibanja, ki so bili v deobandskih medresah vzgojeni v prepričanju, da so nezakrite ženske moralno problematične, ob svojem prihodu v Kabul leta 1996 prepričani, da morajo kot branilci islama mesto očistiti greha, kot ga izkazujejo kozmopolitske kabulske ženske.²⁵ Cole (2003: 794) pa navaja, da je afganistanska neodeobandska

²⁴ Deobandski juristi so s takšnim izvajanjem neodvisne presoje v bistvu obšli temeljni namen instrumenta neodvisne presoje. Kot razlaga Kamali (1999: 121), je namreč njegov namen prilagajanje prava realnostim družbenih sprememb.

²⁵ Roy (1998: 208–209) talibane opredeljuje kot fundamentalistično gibanje. Cole (2003: 775–776) pa v kontekstu talibanske vladavine v Afganistanu poudarja, da radikalna fundamentalistična gibanja

duhovščina podprla mnenje talibanskega gibanja, da del Korana, ki pravi: »Ostanite v svojih hišah ...« (33: 33), velja za vse ženske, in ne le za žene preroka Mohameda, kot pravi konvencionalna oziroma zdravorazumska razlaga.²⁶

Specifična socializacija »študentov« in intratalibanski politični kontekst

Deobandske medrese na pretežni del pripadnikov talibanskega gibanja niso vplivale zgolj v smislu protimoderne doktrinarne usmerjenosti »študentov«, ki se med drugim odraža v restriktivnem odnosu do žensk, temveč tudi prek specifične socializacije, ki je ustvarjala sovražen odnos do pripadnic nežnejšega spola. Medrese, za katere je bilo od samega začetka značilno, da so zahtevale zelo disciplinirano oziroma asketsko življenje gojencev,²⁷ so (bile) namreč izključno moške institucije. Potem ko so po letu 1978 iz Afganistana zaradi vojne v begunska taborišča v Pakistanu prišli trije milijoni ljudi, so v svoj izobraževalni proces sprejemale afganistanske paštunske dečke, še posebej sirote in sinove iz zelo revnih družin. Ti dečki, ki niso poznali svojih mater ali pa so bili ob vstopu v medrese ločeni od ženskih članic svojih družin, v času izobraževanja niso imeli stika z ženskami. Zato niso mogli (zares) spoznati žensk in razviti spoštovanja do njih, kar je vodilo v določeno ginefobijo oziroma mizoginijo. Mnogi paštunski dečki, ki so bili v begunskih taboriščih v Pakistanu prikrajšani za normalno življenje moškega ruralnega Paštuna, tudi niso mogli psihološko razviti svojega običajnega moškega samospoštovanja, kar so potem kompenzirali s poudarjenim občutkom večvrednosti od žensk in celo sadizmom do njih (Cole, 2003: 796; Goodson, 2001: 417; Griffin, 2001: 60; Maley, 1998/2001: 14; Metcalf, 1982: 105–106).

Zaradi tega ni naključje, da (so) v času obeh talibanskih vladavin v Afganistanu restriktiven oziroma brutalen odnos do žensk (tudi in predvsem do tistih, ki živijo v mestih) še posebej zagovarjajo (zagovarjali) navadni pripadniki talibanskega gibanja – nekdanji begunci v Pakistanu

zagovarjajo neopatriarhalno protimodernost, pri čemer še posebej napadajo tiste elemente modernosti, ki prispevajo k vstopanju žensk na javno področje.

²⁶ Konvencionalna razlaga se pri tem sklicuje na stavek iz predhodnega verza: »O prerokove žene, ve niste kakor druge ženske ...« (33: 32) (Cole, 2003: 794; Korán, 2014).

²⁷ Gojenci medres so morali obljubiti, da bodo predani svojemu študiju in ubogljivi do učiteljev. Če so zamujali k pouku, niso dobili hrane, če pa niso zadovoljivo delali, so bili preprosto izključeni. Z izjemo petkov, ki so bili prosti dnevi, ter vsakoletnih enomesečnih počitnic, so morali neprestano delati – med drugim so se morali na pamet (mehansko) učiti Koran v arabščini. Medrese so sicer vsakemu gojencu zagotovile knjige in brezplačen pouk ter nekaj osnovnih potrebščin (obleka, olje in vžigalice za luč, zdravstvena oskrba v primeru bolezni). Ob koncu 19. stoletja so medrese ustanovile internate, v katerih so bili gojenci strogo nadzorovani (Griffin, 2001: 60; Metcalf, 1982: 105–106).

in gojenci deobandskih medres. Ker pa le-ti v odločilni meri zagotavljajo bojno moč gibanja, jih vodstvo preprosto mora upoštevati. Povedano drugače, tudi v primeru, če je vodstvo v določeni meri pripravljeno popuščati oziroma dajati koncesije v odnosu do žensk, tega ne more storiti,²⁸ ker bi s tem resno tvegalo razpad kohezivnosti gibanja ter celo upor in prestopanja navadnih talibanov v še bolj radikalne organizacije.²⁹ V času prve talibanske vladavine v Afganistanu se je tudi dogajalo, da navadni talibani niso bili pripravljene spoštovati nekaterih odločitev vodstva, ki so bile nekoliko prijaznejše do žensk.³⁰ V času druge vladavine nekateri bolj pragmatični talibanski ministri zagovarjajo blažitev politik do žensk, vendar pa vodja gibanja Hibatulah Ahundzada vztraja pri restriktivnih politikah, in sicer tako zaradi njegovih lastnih stališč kot tudi zaradi utrjevanja podpore, ki jo ima med navadnimi talibani. Pomembno je tudi upoštevati, da je za talibansko gibanje pomembno, da se njegov »emirat« pri nekaterih vprašanih (še posebej pri odnosu do žensk) vidno razlikuje od prejšnjih republikanskih oblasti, in sicer prek uresničevanja »islamskega prava« in »afganske kulture« (Afganistan's Taliban, 2021; Akbari in True, 2002: 629; Dupree, 1998/2001: 150–151, 157–158; Taliban Restrictions, 2023: 11–12; Yousaf in Jabarkhail, 2022: 129).

Reakcija na agresivno vdiranje zunanjih, kulturno drugačnih akterjev v afganistansko tradicionalno kulturno okolje

Akbar Ahmed poudarja, da je skozi zgodovino intenzivnost zunanjih pritiskov utrjevala odločenost ruralnih Paštunov, da zaščitijo tradicionalne družbene strukture in vrednote v osrčju paštunskega geografskega prostora. Tako je med 16. in 20. stoletjem ruralna paštunska družba v konfrontaciji

²⁸ Talibansko notranje ministrstvo je marca 2022 razglasilo, da je sprejelo odločitev o odprtju srednjih šol za oba spola. Vendar pa je bila nato ta odločitev abruptno preklicana, kar se je zgodilo zaradi pritiska zagovornikov trde politike do žensk, prihajajočega iz vrst navadnih pripadnikov gibanja. Slednji poudarjajo, da so se dve desetletji borili za ideale in da zato po zmagi ne bodo spreminjali svojih ideoloških stališč (Akbari in True, 2022: 629; Taliban Restrictions, 2023: 11–12).

²⁹ Nekateri navadni talibani so prebegnili v vrste še radikalnejše »Islamske države – Pokrajine Horasan« (veja »Islamske države« v Afganistanu in Pakistanu), ki zgodovinsko deluje predvsem na vzhodu države ter rekrutira predvsem med salafisti v mestih Kabul in Nangarhar. Če bi gibanje popuščalo pri svojih politikah do žensk, bi bilo teh prestopov lahko še več. »Islamska država – Pokrajina Horasan« talibane obtožuje, da so pripravljene opuščati islamske politike ter vabi talibane k prestopom. Ideološko gledano obstaja napetost med salafisti in deobandiji (Afganistan's Security Challenges, 2022: 8–10; Afganistan's Taliban, 2021; Taliban 2.0, 2023: 42).

³⁰ Šlo je predvsem za nadlegovanje oziroma kaznovanje žensk na ulicah, pri čemer so prednjačili pripadniki talibanske religijske policije. Navadni člani talibanskega gibanja so zaradi nepravilnega oblačenja pogosto pretepali starejše ženske, ki niso izhajale iz njihovih družin, s čimer so celo kršili tradicionalna paštunska pravila, po katerih se ženske ne sme dotakniti moški, ki ne izhaja iz njene družine (Dupree, 1998/2001: 157–158; Goodson, 2001: 420).

z zaporednimi agresivnimi imperialnimi sistemi ohranjala tradicije religije in Paštunvalija. Zgodovinski spomin ruralnih Paštunov temelji na prepričanju o neprekinjenem vzorcu imperialne invazije in njihovega plemenskega odpora. Tako so ruralni Paštuni, ki so bili vedno mojstri gverilskega bojevanja, porazili vojske Mogulov (17. stoletje) in Britancev (19. stoletje).³¹ Bistveno je poudariti, da je soočenje z britanskim kolonialnim pritiskom na dva načina vplivalo na njihovo razmišljanje: po eni strani je okrepilo odločenost vzpostaviti pašunski idealni družbeni model,³² po drugi strani pa je ustvarilo negativen odnos, prežet s sumničanjem, do zunanjega sveta in njegovih razvojnih obrazcev. To je pomenilo, da so ruralni Paštuni začeli popolnoma zavračati dvajseto stoletje, kakršnega so v njihovih očeh predstavljali Britanci. Šele tri desetletja po odhodu Britancev se je sumničenje do zunanje modernosti spremenilo (Ahmed, 1980: 57–71, 92).

Tudi modernizacija v obliki zagotavljanja pravic žensk, ki so jo uveljavili poznejši agresivni zunanji akterji in afganistanski akterji, ki so sledili tuji ideologiji, je vzbudila podobno sumničenje afganistanskih pašunskih in nepaštunskih islamistov do same modernizacije oziroma pravic žensk. Tako so prevzem oblasti s strani afganistanskih komunistov (1978),³³ prisotnost sovjetskih sil v Afganistanu (1979–1989) ter vladavina komunističnih oblasti po sovjetskem odhodu (1989–1992) po eni strani vodili k temu, da so ženske v Kabulu in drugih velikih vladno nadzorovanih mestih dobile največje pravice v zgodovini Afganistana,³⁴ vendar pa so po drugi strani v percepciji protikomunističnih islamističnih borcev in tradicionalnih pašunskih struktur povzročili povezovanje komunizma z modernizacijo, kar je v postkomunističnem obdobju vodilo v spodkopavanje statusa žensk in vnovično odpravljanje njihovih pravic.³⁵ Tako je že tadžiško dominirana islamistična vlada Burhanudina Rabanija, ki je med letoma 1992 in 1996 nadzorovala

³¹ *Afganistanski Paštuni so v prvi afganski vojni (1839–1842) prizadejali strahovit poraz Britancem, ki so pred tem zasedli Kabul. Januarja 1842 je od članov britanske kolone, ki je zapustila Kabul in je stela 4.500 vojakov in 12.000 civilistov, na cilj v Džalalabadu prišel en sam Britanec; velika večina ostalih je bila pobitih, majhen del pa je prišel v ujetništvo. Britanci so se maščevali na takšen način, da so septembra 1842 po ponovnem zavzetju Kabula oplenili mesto in uničili dele starodavnega bazarja (Ahmed, 1980: 92; Ewans, 2001: 45–50; Vogelsang, 2002/2008: 247–253).*

³² *Ahmed (1980: 69–70) poudarja, da Paštun celo po invaziji na njegovo ozemlje ne sprejme poraza. Umakne se v gore, ko pa sovražnik, ki požiga in razstreljuje pašunske vasi, odide, se vrne, bolj kot kdajkoli odločen, da bo nadaljeval svoj način življenja.*

³³ *Velika večina prebivalcev Afganistana ni vedela nič o marksizmu in leninizmu, razen tega, da gre za »brezbožno« ideologijo, ki je tuja islamu (Saikal, 2004/2012: 190).*

³⁴ *V tem obdobju so ženske tvorile večino študentske populacije na univerzi v Kabulu, delale v vseh poklicih, postale pripadnice paravojaških enot in zasedale visoke položaje v vladi (tudi v politbiroju) (Goodson, 2001: 417).*

³⁵ *Za mlade borce proti sovjetski okupaciji, ki so jih islamistične odporne skupine rekrutirale v begunskih taboriščih v Pakistanu, je nadzor nad ženskami postal simbol razlik med komunističnimi vladami in mudžahedini (Goodson, 2001: 417).*

Kabul in pretežen del države, začela proces odpravljanja pravic žensk, medtem ko je bilo talibansko gibanje po zavzetju glavnega mesta in večjega dela države leta 1996 še bolj represivno do pripadnic nežnejšega spola. Talibani so odpravili vse pridobitve, ki so jih ženske dobile v času komunistične vladavine (Cole, 2003: 793; Goodson, 2001: 416–417).

Mogoče je reči, da je bila brutalna politika do žensk med prvo vladavino talibanov v določeni meri posledica tega, da je vdor komunistične ideologije in Sovjetske zveze v Afganistan pri ruralnih Paštunih zopet povzročil odločenost, da bodo (ponovno) uveljavili tradicionalne družbene strukture v skladu z narekom Paštunvalija, poleg tega pa je vzbudil sumničenje do samih ženskih pravic, ki se jih je povezovalo s tujo ideologijo in sovjetskim agresorjem. Tovrsten proces, ob delni modifikaciji (poudarek se iz religije prenese na etničnost), predvideva sociološka teorija kulturne obrambe, ki jo je razvil Steve Bruce. Le-ta pravi, da če obstaja ljudstvo s skupno religijo, ki mu dominira zunanja sila (z drugačno religijo in tudi nereligiozna), potem religijske institucije dobijo dodatni pomen kot branilke kulture in identitete ljudstva. V tem primeru se namreč skozi religijsko identiteto izraža etnični ponos in se skuša doseči »etnična čast« (Bruce, 1996/2002: 96, 123).³⁶

Seveda je mogoče argumentirati, da je do podobnega procesa v percepciji ruralnih Paštunov (talibanov) prišlo tudi ob njihovem drugem prevzemu oblasti, kajti velik obseg pravic žensk, na katerega so naleteli v Kabulu in v drugih velikih mestih, je bil uveljavljen v času 20-letne prisotnosti novega agresivnega zunanjega akterja, ZDA in drugih zahodnih sil, v Afganistanu.³⁷ Paštunski talibani torej drugič odpravljajo pravice žensk tudi zaradi tega, ker jih povezujejo z imperialnima ZDA in Zahodom. Ta percepcijski proces je še toliko močnejši, ker so Američani v času svoje prisotnosti v Afganistanu do Paštunov dejansko nastopali zelo agresivno oziroma brez upoštevanja paštunskih kulturnih običajev.³⁸ Dodati je treba, da so posledično tudi

³⁶ *Sovjetska zveza je bila uradno ateistična, Paštuni pa so strogi sunitiski muslimani. Saikal (2004/2012: 284) poudarja, da so po mnenju Paštunov Duranijev (Paštunov iz južnega Afganistana) vsi paštunski običaji posvečeni, ker naj bi bili povsem v skladu s pravili islama. Paštunske in muslimanske stvari naj bi bile identične.*

³⁷ *Talibani so afganistansko državo, ki je bila vzpostavljena po letu 2001, imeli v temelju za nelegitimno, ker naj bi bila marioneta ZDA, odvisna od ameriške vojaške in finančne pomoči. Nikoli tudi niso sprejeli afganistanske ustave iz leta 2004, ker naj bi bila »napisana v senci ameriških bombnikov« (Taking Stock, 2020: 4–5, 28).*

³⁸ *Američani so že med rušenjem prvega talibanskega režima (oktober–december 2001) borcem pro-ameriškega tadžiško-hazarško-uzbeškega »Severnega zavezništva« dovolili oziroma omogočili, da so izvajali poboje paštunskega prebivalstva. Američani so po začetku talibanskega odpora z letalskimi napadi povzročali veliko število civilnih žrtev med paštunskim prebivalstvom. Ameriške posebne enote so po letu 2009 izvajale »nočne operacije«. Ponoči so vdirale v hiše v paštunskem delu Afganistana; pri tem so pogosto povzročale smrti civilistov. Poleg tega so vdirale v zasebne prostore žensk, s čimer so kršile zapoved ločevanja žensk, s tem pa so povzročile aktiviranje zakona maščevanja (badal), kot ga predvideva Paštunvali. Končno so Američani nepaštunskim etničnim skupinam (še posebej Tadžikom) omogočili, da so pridobile*

(prvenstveno ekonomski) pritiski, ki jih ZDA in druge zahodne države po odhodu iz Afganistana izvajajo na drugi talibanski režim z namenom zavarovanja pravic žensk, v veliki meri kontraproduktivni, saj zgolj povečujejo odločenost (večjega dela) talibanov, da bodo kljub (percipirani) še nadaljnji agresiji Zahoda vztrajali pri lastnem kulturnem vzorcu.³⁹ Povedano drugače, pravice žensk v Afganistanu bodo lahko uveljavljane kvečjemu kot rezultat zelo postopnega avtohtonega razvoja, in ne kot rezultat zunanjih pritiskov.⁴⁰

Sklep

Na podlagi analize oziroma razlage obravnavanih dejavnikov je mogoče ugotoviti, da so talibanske politike do žensk dejansko rezultat kombiniranega vpliva teh dejavnikov. Kot že nakazano, pa je težko oceniti, v kolikšni (večji ali manjši) meri posamezni dejavniki vplivajo (so vplivali) na talibanski odnos do žensk. Talibanska brutalna politika do žensk je (bila) namreč posledica kompleksnega prepletanja etničnega, religijsko-ideološkega, socializacijsko-političnega in medkulturnega dejavnika. Kljub temu pa je mogoče vsaj v določeni meri bolj niansirano razčleniti vlogo posameznih dejavnikov. Temeljni vpliv v smislu izrazite konservativnosti oziroma rigidnega sledenja tradicionalnim in anahronističnim (retrogradnim) vedenjskim vzorcem vsekakor generirata etnični (paštunstvo) in religijsko-ideološki (deobandizem) dejavnik. Vendar pa interakcija med tema dejavnikoma vsebuje določeno ambivalentnost. Po eni strani z generiranjem rigidnosti komplementarno utrujeta nepopustljiv odnos pripadnikov talibanskega gibanja do žensk, po drugi strani pa med njima obstaja določeno nasprotje, kajti mladi paštunski dečki zaradi specifične socializacije v deobandskih medresah v svojem načinu razmišljanja niso razvili omejenega spoštovanja do žensk, ki ga kljub svoji tradicionalistični rigidnosti narekuje paštunski kulturni vzorec. Rezultat kombiniranja rigidnosti in razhajanja glede omejenega spoštovanja žensk je tako rekoč najslabši možen odnos do ženskega spola, ki je značilen za navadne člane talibanskega gibanja. Le-ta pa

dominanten družbenopolitični položaj, ki ni bil v skladu z njihovim proporcionalnim deležem v afganistanskem prebivalstvu (Ali, 2021: 100–104; Šterbenc, 2015: 144–147).

³⁹ *Že med svojo prvo vladavino so talibani zahodne pritiske obravnavali kot agresijo proti islamu, kar je še krepilo njihovo prepričanje, da Afganistan ogrožajo zunanje sile. Vendar pa so bili odločeni, da se ne bodo odvrnili od »Alahove religije« (Dupree, 1998/2001: 159). Tudi analitično poročilo mislišča International Crisis Group izpostavlja, da bodo zahodne kritike talibanskih politik do žensk zgolj okrepile stališča trdorokcev v gibanju, kajti talibani verjamejo, da njihov družbeni model predstavlja grožnjo zahodni kulturni hegemoniji (Taliban Restrictions, 2023: 20–21).*

⁴⁰ *Afganistanski (paštunski) oblastniki, navdahnjeni z zahodnimi vplivi, so med letoma 1901 in 1978 že uveljavili nekatere pravice žensk, in sicer prvenstveno v Kabulu in nekaterih drugih mestih. Vendar pa je to zunaj Kabula generiralo obtožbe, da prihaja do vdiranja tuje kulture, ki je sovražna do islama (Dupree, 1998/2001: 158; Goodson, 2001: 416–417).*

odločilno vpliva na voditelje talibanov, ki so ga po eni strani zaradi imperativa ohranjanja kohezivnosti in moči gibanja prisiljeni upoštevati, po drugi strani pa ga lahko izkoriščajo v smislu uveljavljanja prevlade lastnih ultrakonservativnih stališč nad manj konservativnimi stališči v kontekstu vsebinskih razhajanj znotraj vodstvenih struktur.

Etnični dejavnik (paštunstvo) ima seveda bistveno vlogo tudi pri vplivu medkulturnega dejavnika. Ob siceršnjem učinku, ki ga kot rezultat različnih medkulturnih trkov predvideva sociološki koncept kulturne obrambe, specifična in celo unikatna zgodovina Paštunov še dodatno krepi njihovo odločenost v smeri uveljavljanja paštunskih kulturnih vzorcev po trkih z zunanjimi, kulturno različnimi akterji ter tudi intenzivira njihovo sumničenje do pritisklin modernosti, ki jih prinašajo zunanji akterji. V relativno zelo kratkem obdobju zadnjih štirih desetletij je bil zgodovinsko generiran percepcijski obrazec imperialne invazije in paštunskega plemenskega odpora v zavesti ruralnih Paštunov aktiviran kar dvakrat, zato je njihovo intenzivno in vztrajno zavračanje pravic žensk, ki (in kot) sta jih uveljavila sovjetski in zahodni zunanji napadalec, povsem logičen oziroma pričakovani odziv.

Zaradi navedenega bi nadaljevanje zahodnega pritiska (tokrat »na daljavo«) zelo verjetno zgolj krepilo odločenost talibanskega gibanja, da vztraja pri svojem sedanjem odnosu do žensk. Poleg tega zahodni ekonomski pritiski temeljijo na logiki, ki velja na Zahodu (velike ekonomske težave naj bi nekoga prisilile v spremembo politik), vendar pa le-te večinoma ni mogoče aplicirati na ruralne Paštune oziroma talibane. Kot opozarja Ahmed (1973/2020: 15, 42, 46; 1980: 98), njihov način razmišljanja namreč vsebuje določen fatalizem,⁴¹ iracionalnost⁴² in pa izjemno vztrajnost,⁴³ zaradi česar se ne bodo kar tako vdali pritiskom. Kot poudarjata Yousaf in Jabarkhail (2022: 125), se talibani tudi zavedajo, da so k odhodu iz Afganistana prisilili najmočnejšo silo (ZDA) in zavezništvo (NATO) na svetu, zaradi česar po zmagi ne bodo (bistveno) spreminjali svojih stališč. Mogoče je tudi domnevati, da zmago pripisujejo Bogu, in da bodo zato vztrajali na svoji, »Bogu všečni« poti.⁴⁴

⁴¹ Pregovor iz Paštunvalija pravi: »Celo če greš daleč stran, vzameš svoj del usode s seboj« (Ahmed, 1973/2020: 15).

⁴² Paštuni se zavedajo svoje iracionalnosti in radi omenjajo naslednji pregovor: »Pašto je polnorost« (Ahmed, 1980: 98).

⁴³ Pregovor iz Paštunvalija pravi: »Počasen in vztrajen zmaga« (Ahmed, 1973/2020: 42).

⁴⁴ Pregovor iz Paštunvalija pravi: »Če Bog želi obvarovati človeka, ga bo obvaroval celo v leujem žrelu« (Ahmed, 1973/2020: 40).

LITERATURA

- Afghanistan's Security Challenges under the Taliban (2022), Asia Report No 326, 12 August. Brussels: International Crisis Group.
- Afghanistan's Taliban Expand Their Interim Government (2021), Q&A / ASIA, 28 September. Brussels: International Crisis Group.
- Ahmed, Akbar S. (1973/2020): *Mataloona: Pukhtun Proverbs and Mizh: A Frontier Classic*. Karachi: Oxford University Press.
- Ahmed, Akbar S. (1980): *Pukhtun economy and society: Traditional structure and economic development in a tribal society*. London, Oxon in Boston: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Ahmed, Akbar S. (1983/1991): *Resistance and Control in Pakistan*. London in New York: Routledge.
- Ahmed, Akbar S. (2002): *Ibn Khaldun's Understanding of Civilizations and the Dilemmas of Islam and the West Today*. *The Middle East Journal* 56 (1): 20–45.
- Ahmed, Akbar S. in Zeenat Ahmed (1981): 'Mor' and 'Tor': Binary and Opposing Models of Pukhtun Womanhood. V: T. Scarlett Epstein (ur.) in Rosemary A. Watts (ur.), *The Endless Day: Some Case Material on Asian Rural Women*, 31–46. Oxford etc.: Pergamon Press.
- Akbari, Farkhondeh in Jacqui True (2022): *One year on from the Taliban takeover of Afghanistan: re-instituting gender apartheid*. *Australian Journal of International Affairs* 76 (6): 624–633.
- Ali, Tariq (2021): *The Forty-Year War in Afghanistan: A Chronicle Foretold*. London in New York: Verso.
- Beyond Emergency Relief: Averting Afghanistan's Humanitarian Catastrophe* (2021), Asia Report No 317, 6 December. Brussels: International Crisis Group.
- Bruce, Steve (1996/2002): *Religion in the Modern World: From Cathedrals to Cults*. Auckland etc.: Oxford University Press.
- Cole, Juan R. I. (2003): *The Taliban, Women, and the Hegelian Private Sphere*. *Social Research* 70 (3): 771–808.
- Crandall, Barbara (2012): *Gender and Religion: Dark Side of Scripture*, 2nd Edition. London in New York: Continuum International Publishing Group.
- Davis, Anthony (1998/2001): *How the Taliban became a military force*. V: William Maley (ur.), *Fundamentalism Reborn: Afghanistan and the Taliban*, 43–71. London: C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd.
- Dupree, Nancy Hatch (1998/2001): *Afghan women under the Taliban*. V: William Maley (ur.), *Fundamentalism Reborn: Afghanistan and the Taliban*, 145–166. London: C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd.
- Ewans, Martin (2001): *Afghanistan: A New History*. Richmond, Surrey: Curzon Press.
- Fayzee, Asaf A. A. (1949/1974): *Outlines of Muhammadan Law*. London etc.: Oxford University Press.
- Getting the Afghanistan Peace Process Back on Track* (2019), Crisis Group Asia Briefing No 159, 2 October. Washington/Brussels: International Crisis Group.
- Goodson, Larry P. (2001): *Perverting Islam: Taliban social policy toward women*. *Central Asian Survey* 20 (4): 415–426.

- Griffin, Michael (2001): *Reaping the Whirlwind: The Taliban Movement in Afghanistan*. London in Sterling, VA: Pluto Press.
- Jalal, Ayesha (2008): *Partisans of Allah: Jihad in South Asia*. Cambridge, Massachusetts in London, England: Harvard University Press.
- Južnič, Stane (1983): *Lingvistična antropologija*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Kamali, Mohammad Hashim (1999): *Law and Society: The Interplay of Revelation and Reason in the Shariah*. V: John L. Esposito (ur.), *The Oxford History of Islam*, 107–153. Oxford etc.: Oxford University Press.
- Kiely, Eugene in Robert Farley (2021): *Timeline of U.S. Withdrawal from Afghanistan*. Dostopno prek factcheck.org/2021/08/timeline-of-u-s-withdrawal-from-afghanistan/?gclid=EALalQobChMlookKFfsY2YgQMvgZOyCh2WigZ1EAAYAiAAEgLcZ_D_BwE, 7. 9. 2023.
- Korán: prevod iz arabskega izvirnika (2014). Prevedla Mohsen Alhady in Margit P. Alhady. Ljubljana: Beletrina.
- Lieven, Anatol (2011/2012): *Pakistan: A Hard Country*. London etc.: Penguin Group.
- Maley, William (1998/2001): *Introduction: Interpreting the Taliban*. V: William Maley (ur.), *Fundamentalism Reborn: Afghanistan and the Taliban*, 1–28. London: C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd.
- Mas'ud, Muhammad Khalid (1969): *Trends in the Interpretation of Islamic Law as Reflected in the Fatawa Literature of Deoband School: A Study of the Attitude of the 'Ulama of Deoband to Certain Social Problems and Inventions*; M.A. Thesis. Montreal: Institute of Islamic Studies, McGill University.
- Metcalf, Barbara Daly (1982): *Islamic Revival in British India: Deoband, 1860–1900*. Princeton, New Jersey in Guildford, Surrey: Princeton University Press.
- Rahnema, Ali (1994/2005): *Introduction to 2nd Edition: Contextualizing the Pioneers of Islamic Revival*. V: Ali Rahnema (ur.), *The Pioneers of Islamic Revival*, ix–lxxxiii. Kuala Lumpur, Beirut in London/New York: SIRD, WBP in Zed Books.
- Rashid, Ahmed (2000/2001): *Taliban: The Story of the Afghan Warlords*. London, Basingstoke in Oxford: Pan Books.
- Rashid, Ahmed (2008): *Descent into chaos: How the war against Islamic extremism is being lost in Pakistan, Afghanistan and Central Asia*. London etc.: Allen Lane.
- Roy, Olivier (1998/2001): *Has Islamism a future in Afghanistan?* V: William Maley (ur.), *Fundamentalism Reborn: Afghanistan and the Taliban*, 199–211. London: C. Hurst & Co. (Publishers) Ltd.
- Saikal, Amin (2004/2012): *Modern Afghanistan: A History of Struggle and Survival*. London in New York: I. B. Tauris & Co Ltd.
- Šterbenc, Primož (2015): *Kako razumeti neuspeh zahodnih prizadevanj v Afganistanu*. V: Andraž Teršek (ur.) in Tonči Kuzmanić (ur.), *Možnosti politike danes*, 139–154. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Taking Stock of the Taliban's Perspectives on Peace* (2020), Asia Report No 311, 11 August. Brussels: International Crisis Group.
- Taliban 2.0* (2023), *The Economist*, May 6th – 12th: 40–42.

- Taliban Restrictions on Women's Rights Deepen Afghanistan's Crisis (2023), Asia Report No 329, 23 February. Brussels: International Crisis Group.
- Tanner, Stephen (2002/2003): Afghanistan: A Military History From Alexander the Great to the Fall of the Taliban. Cambridge, MA: Da Capo Press.
- Vogelsang, Willem (2002/2008): The Afghans. Malden, MA; Oxford; Chichester: Wiley-Blackwell.
- What Future for Afghan Peace Talks under a Biden Administration (2021), Crisis Group Asia Briefing No 165, 13 January 2021. Kabul/Washington/Brussels: International Crisis Group.
- Yousaf, Farooq, in Moheb Jabarkhail (2022): Afghanistan's future under the Taliban regime: engagement or isolation? Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism 17 (1): 117-134.

VIRI

- Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America (2020), February 29, Doha. Dostopno prek <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Agreement-For-Bringing-Peace-to-Afghanistan-02.29.20.pdf>, 4. 9. 2023.